

Tänase majandus- ja sotsiaalpoliitika võrdlusjoooni Eestis ja Saksamaal Aksel Kirch

Eelseisvad aastad nõuavad mitmeid suuremahulisi institutsionaalseid reforme, siinkohal tuleks nimetada info- ja teadmiste rajatud ühiskonna kujundamist. Seejuures vajatakse suuremat edasiminekut ka elanike sotsiaalkaitse valdkonnas, sest Euroopa Liidu liikmesriigiks saades on Eestil tähtis olla valmis Euroopa Sotsiaalharta nõudmisi ellu viima.

Käesoleva ettekande eesmärgiks on näidata tasakaalustatud sotsiaalkaitse ja tööhõivepoliitika vajadust ja Eesti võimalusi sarnaselt Saksamaaga majandusliku heaolu tõusuks. Eesti peamine suund on liikumine kõrge tööhõive ja sotsiaalkaitse täiustamisele, et mõne loetud aastakümne jooksul jõuda Euroopa Liidu liikmesriikide heaoluga võrreldavale tasandile.

Eespool kirjeldatud muutuste protsessi teadvustamisel ja analüüsil seisavad sotsiaalteadlaste ees mitmed olulised ülesanded. Meie tuntuima konvergensti-teoreetiku Teet Rajasalu sõnul on Eesti tulevaseks majandusarenguks vajalik "hinnata Eesti väljavaateid konvergenstiks Euroopa Liidu tulevase liikmena ja identifitseerida need valdkonnad majanduses, mis võiksid edukale konvergenstile takistuseks saada."¹

Teemad, mis järgnevas Eesti ja Saksamaa sotsiaal- ja tööpoliitika võrdlevas käsitluses vaatluse alla võetakse, on järgmised. Neid saaks esitada küsimuste vormis :

* miks on info- ja teadmiste rajatud Eesti ühiskonnas sotsiaalselt oluline luua maksimaalselt palju uusi töökohti

* kas Eestis toimiv sotsiaal-liberaalne sotsiaalse kaitse ja tööhõive poliitika on reformitav laiema solidaarsuse põhimõtte rakendamise suunas ja suuremat ühiskondlikku rikkust garanteerivas suunas.

Eesti sotsiaalkaitse arengutele on üheks võimalikuks analoogiks tänase Saksamaa majanduses toimuvad protsessid. Nii Eesti kui Saksa majandust ilmestab väga tõsine tööpuudus ja sellega kaasnev töötute suur osakaal - ligemale iga kaheksas-üheksas parimas töäjõus inimene. Esitame ainult paar fakti - Saksamaal registreeriti 2003. aasta veebruaris ligemale 4,7 miljonit töötut, mis on iga üheksas töäjõus elanik. Seejuures on töötute arv suurenenud alates 1998. aastast, mil võimule tulid kantsler Gerhard Schröderi poolt juhitud sotsiaaldemokraadid.

Tänase Saksamaa valitseva partei juhtkonnale saanud selgeks, et väga laiaulatuslikult levinud krooniline töötus on asunud "õõnestama" sakslaste kui tööd kõrgelt hindavate inimeste heaoluhinnanguid ja moraalinorme.² Majanduslik stagnatsioon ja töömoraali allakäimine on peamised põhjused, miks 2003. aasta märtsis kuulutati välja sotsiaalreformi suurkava.³

¹ Teet Rajasalu. Nominaalne ja reaalne konvergenst Euroopa Liidus ja Eesti strateegia teel majandus- ja rahaliitu. TTÜ Eesti Majanduse Instituut, Preprint 62, Tallinn, 2001, lk. 5.

² Reden um zu überleben. Der Spiegel, No 11(10.März 2003), SS 22-23.

³ Regierungserklärung von Bundeskanzler Schröder am 14. März 2003 vor dem Deutschen Bundestag. 14.03.2003

Saksamaal on laialt levinud seisukoht, et töötegemisega kaasnev kõrge maksukoormus (42%) lihtsalt ei motiveeri enam töötegemist. Sest töötü abiraha makstakse kokku neli aastat ja esimesel aastal ei tohi see olla madalam kui miinimumpalk, mida saadi viimasel töökohal ja samas ei tohi olla vähem kui 705 eurot (2003 aasta märtsikuus ametlik töötü abiraha suurus). Teisel ja järgnevatel aastatel kättesaadud rahasumma on väiksem aga et otsesele töötü-toetusele on lisandunud mitmesugused sotsiaalabi rahasummad, siis pole ka kolmandal ja neljandal aastal makstav töötü abiraha kuni 645 eurost. Väljakuulutatud sotsiaalreformi idee järgi hakatakse aga alates 2005 aastast maksma ainult nn. töötüabiraha II, mis võrdub 615 euroga ja on mõeldud pikaajaliste töötüte aktiveerimiseks. Loomulikult on reformikava väga gi põhjalik, haarates nii riiklikke, töötandjate ja töövõtjate jaoks mõeldud reformiaspekte. Seejuures pole tegemist töötüru aktiveerimisega, vaid kogu sotsiaalvaldkonna revolutsioonilise ümberkorraldusega ja seega sarnaselt 2002 a. eelarve kogusumma 370 miljardi euro ümberstruktureerimiseks aastatel 2004-2010. Seepärast on selle heaoluriigi reformikava nimi Agenda 2010.⁴

Milline on olukord Eestis? Eesti töötüru iseloomustab töötüga hõivatud inimeste vähenemine aastatel 1991-2000. Eestis kadus enam kui 280 000 töökotta. Seda kinnitab ka tööhõive oluline vähenemine, kui 1990 aastal oli Eestis tööhõive määr 82%, siis aastal 2000 ainult 61%. Viimase aastakümne jooksul Eestis oluliselt kasvanud mitteaktiivsete inimeste arv, näiteks 2002 aasta kevadel oli neid 405 000, aasta hiljem mõnevõrra vähem - 402 000 inimest.

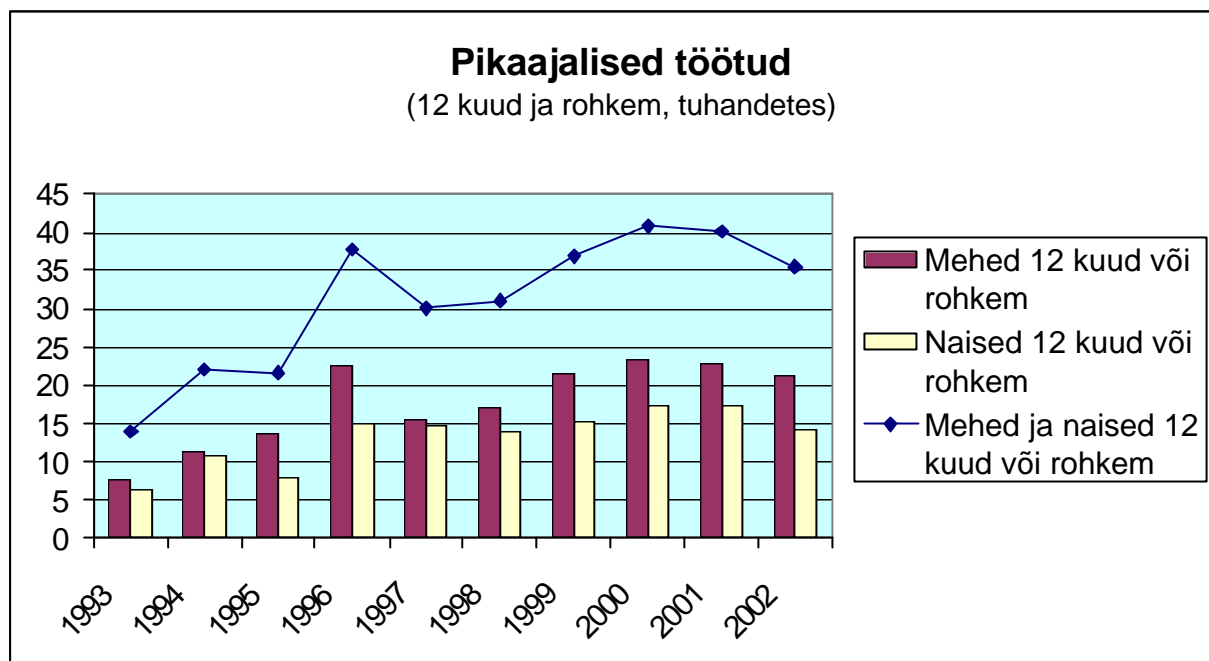
Ühes hõive vähenemisega on kasvanud nii töötüte arv, seejuures rekordtase oli 2000. aastal, kus Eestis oli aastakeskmisena kokku 97 000 töötüt inimest (nii töötüks registreerunud kui ka mitmel põhjuses seda mitte teinud töötüalisi inimesi). Seejuures saab töötüks registreerida, aga töötü abiraha makstakse ainult 270 päeva kohta. Seepärast mäitavad statistilised andmestikud, et Eestis oli 2003 I kvartalis 47 000 registreeritud töötüt.

Statistikaameti uuringute järgi oli töötüte määr 2003 aasta I kvartalis 10,6 %, seejuures töötüte määr on pisut langenud nii 2002 a. I kvartaliga (11,2%) kui ka eelmise aasta lõpukvartaliga (11,3%) võrreldes. Samas pole "olulisi positiivseid uudised" kõige nooremate hulgas, sest 15-24-aastaste töötüte määr oli 2003. aasta I kvartalis 18,2%. Eelmise kvartaliga (19,1%) võrreldes noorte töötüte määr vähenes, kuid eelmise aasta sama kvartaliga (17,2%) võrreldes suurenes.

Väga tõsine sotsiaalne probleem "peitub" kroonilises töötütes. Ainult paar arvu, kui veel 2000 aastal oli Eestis 45% töötüttest kaotanud töötü enam kui aasta tagasi, siis tänaseks on see näitaja juba 53%.

Joonisel 1 on näha, et pikaajaliste töötüte arv on väga suur, näiteks 2002 aastal kokku 36 tuhat inimest, seejuures mehi on tunduvalt rohkem kui naisi.

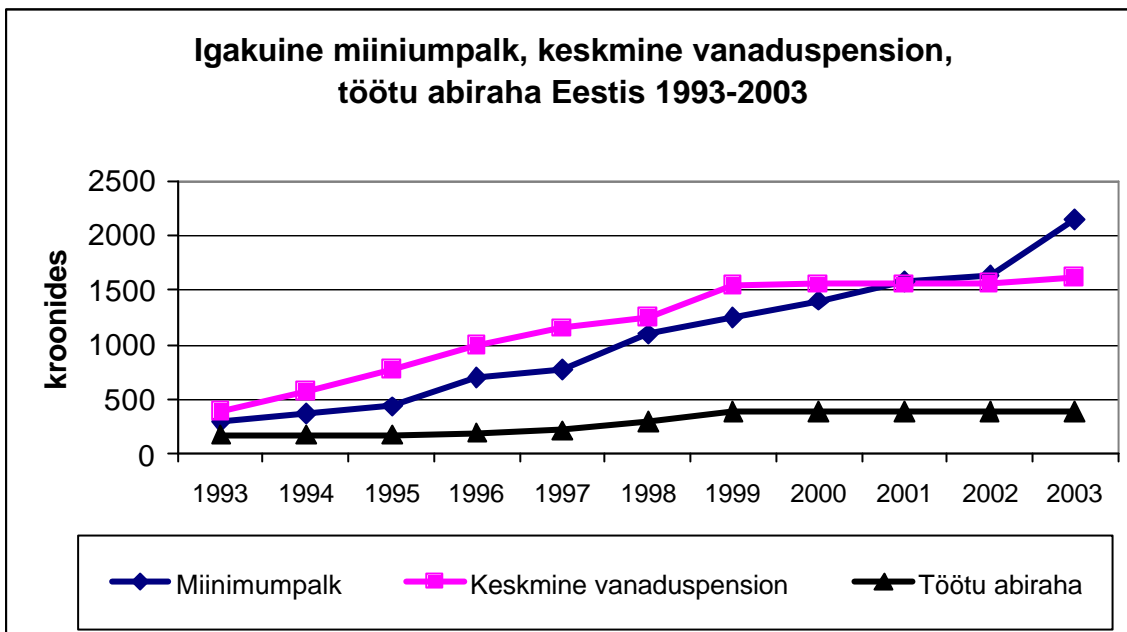
⁴ Abschied von Bimarck. - Der Spiegel, No 11 (10. März 2003), S. 80-87.

Joonis 1. Pikaajaliste (12 kuud ja enam) töötute arvu dünaamika Eestis aastatel 1993-2002

Eestis registreeritud töötutele on lisaks veel 22 000 neid, kes "töotu-seaduse" järgi on piltlikult öeldes "väljaspool seadust olevad". Esiteks need, kellele ei maksta töötu abiraha. Ja teiseks need, kes ei looda enam tööd leida (18 000 inimest) ja keda moodsas statistika-kõnepruugis nimetatakse "heitunuteks". Sellisel viisil kokku lugedes tuleb töölt kõrvale jäänute koguarvuks 40 tuhat inimest. Seega on töötute ja kõrvalejäänute (heitunute) arvu kokku võttes Eestis täna ilma tööta ligemale 87 tuhat inimest. Siinkohal küsimus, milles on eestlase maailmavaatele täiesti võõra olukorra - laialdase töötuse tekkemehhanism? Sest tahaksid ju enamus eestlastest tööd teha ja aastasadade kogemus on seda kinnitanud. Vastus on meie teema seisukohast järgmine - Eesti on teel liberaalsesse turuühiskonna minetanud sotsiaalse sidususe ja ühiskonda kooshoidva alge

Loomulikult on oma osa ka tööseadusandlusel, mille järgi töötu abiraha makstakse sedavõrd vähe ja lühikest aega, et see ei kata töötu perekonna minimaalseid väljaminekuid korterile jm sotsiaalsete vajaduste rahuldamiseks. Joonisel 2 on esitatud Eesti Sotsiaalministeeriumi arvanded miinimumpalga, vanaduspensioni ja töötu abiraha suhtelisest jaotusest aastatel 1993-2003.

Allikas: Sotsiaalministeerium: Sotsiaalsektor arvudes 2002. Tallinn, 2002, lk 23,25,40.

Joonis 2. Eestis miinimumpalga, vanaduspensioni ja töötü abiraha suurus aastatel 1993-2003.

Eestis on töötü abiraha sedavõrd väike isegi keskmise vanaduspensioni ja miinimumpalga tasemega võrreldes, et selle puhul oleks õigem rääkida selle "destruktiivsest rollist" kui tegemist poleks rahaga. Et töötü sotsiaalseks abiks mõeldud raha on tõesti väga vähe, seda kinnitab ka 2003. a. I kvartali eluasemetoetuste statistika, mille järgi suurim grupp toetusesaajatest on töötud ja sealhulgas kroonilised töötud.⁵

Kuigi Saksamaal on töötajate sotsiaalkaitse olukord Eestiga võrreldes tunduvalt parem, on just Saksamaal rahvusvahelisest majanduskonkurentsis t tingitud põhjustel negatiivsed majanduslikud ja töömoraali alased protsessid süvenenud. Kuigi väliselt on raske võrrelda Eestit ja Saksamaad, on tööga seotud sotsiaalsed väärtused mõlemas riigis iseloomustatavad sõnadega "tupikus olev". Eriti on seda tunda viimase aasta-paari Saksamaa arengutes. Arvan, et Eestis on tegelikke arenguprobleeme varjanud edukas läbilöömine mõne tagasihoidlikult arenenud Ida-Euroopa riigiga võrreldes. Eestis on vajalik tõsta tööd tegev inimene tõsta au sisse ja ühiskondlikku rikkust rohkendada maksimaalselt paljude inimeste tööga. On heameel tõdeda, et RRR kui parempoolse koalitsiooni lepingus on sellest Eesti tuleviku jaoks üliolulisest teemast küllaltki palju juttu.

2003 a. märtsikuust Saksamaal väljakuulutatud sotsiaalreformi idee - panna uuesti elanikud tööle ja selleks luua töökohad võimalikult paljudele, on avanud Saksamaal väga suure "käärimise" ametiühingute ja riigi vahel. Samas on alanud edukad otsingud, kui seda tohib hinnata ajakirjandusliku diskussiooni alusel kahes suurimas ajakirjas "Der Spiegel" ja "Stern".

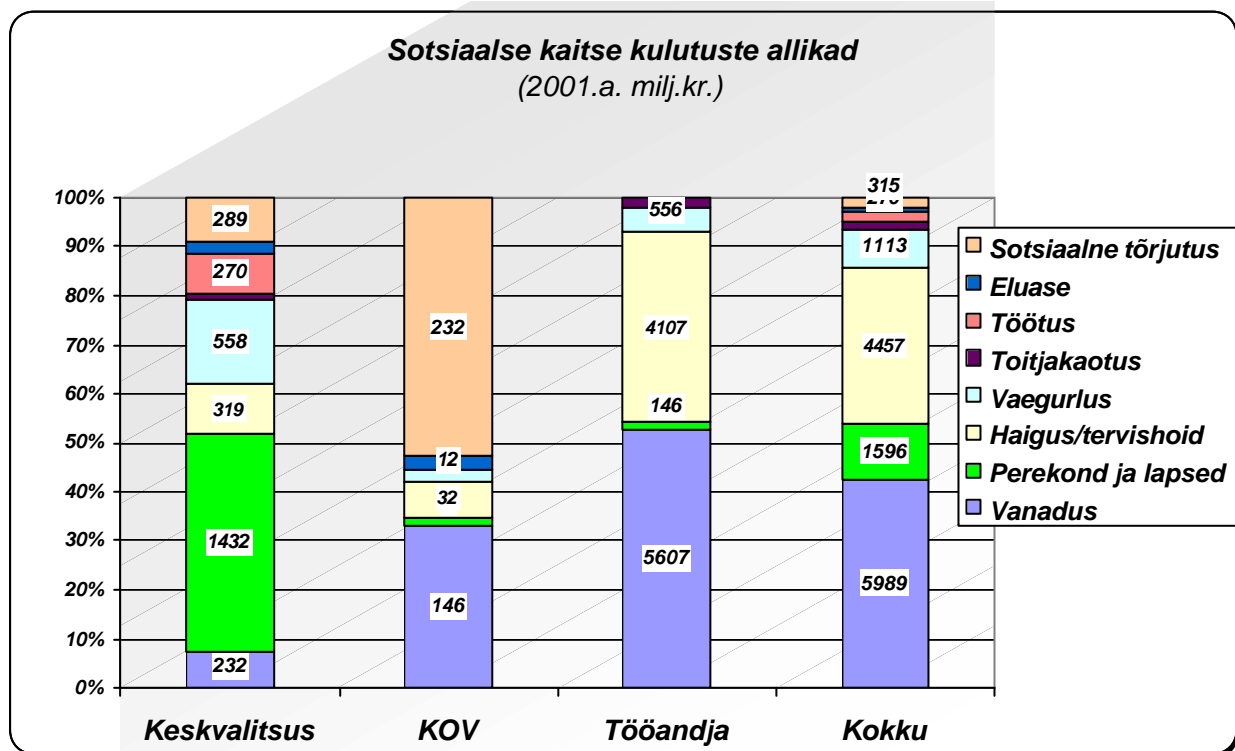
Kas Eestis toimiv sotsiaalse kaitse poliitika valdkond) on reformitav laiema solidaarsuse põhimõtte rakendamise suunas? Võiks vastata, et kindlasti. Ka sellisel juhul, kui meie jaoks pole Eesti liberaalse majanduse ideestik kuigi sarnane Saksamaa 120 aasta vanuse töövõtjate ja

⁵ Sotsiaalministeeriumi kodulehekülj www.sm.ee, 15.mai 2003

tööandjate vastastikuse solidaarsuse ideega. Sest Eestis on üheks tõeliseks valuküsimuseks kujunenud töövaldkonnaga seotud sotsiaalse kaitse finantseerimise parandamine. Eestis valitseb alafinantseerimine ja sellele pööratud teatud tähelepanu nii sotsiaalteadlased kui avalikkus, siiski tuleks küsimus püstitada senisest komplekssemalt ja eeskju võtta ka vastavatest kogemustest Saksamaal, eriti seoses mastaapse sotsiaalreformikavaga.

Finantseerimise allikate analüüs kinnitab, et Eestis toimub tööprotsessiga kogutud sotsiaalmaksu laialijaotamine praktiliselt igale hädavajalikule sotsiaalkaitse valdkonnale, aga mitte tööpuuduse tagasitõrjumist soodustava ümberõppe valdkonnale. Näiteks kinnitavad joonisel 3 esitatud andmed veenvalt, et nii passiivsete (töötu abirahad) kui ka aktiivsete meetmete (ümberõpe jms) osakaal on minimaalne - ainult 270 milj krooni 2001. aasta sotsiaalkulude kogumahust (14,8 milj. kroonist ehk ainult kolm protsendikümnendikku). Seejuures just aktiivsete meetmete osa osakaal on äärmiselt tagasihoidlik.⁶

Kogu Eesti tulevikuaarenguid silmas pidava poliitilise tähelepanu puudumine tööhõive kõige valusamatel külgedel on kokkuvõttes viinud raske olukorrani. Ühelt poolt töötus püsib vägagi kõrgel, aga teiselt poolt on viimastel aastatel sotsiaalkulude osakaal Eesti rahvuslikus kogutoodangus (SKT-s) pidevalt langenud. Näiteks kui 1999. aastal oli sotsiaalkulude osakaal 17 %, siis 2000. aastal 16 % ja 2001. aastal 15%. Seega, kuigi aastatel 1999-2001 sotsiaalkulude üldmaht kasvas 4-5% igal aastal, oli osakaalus teatud tagasimine.

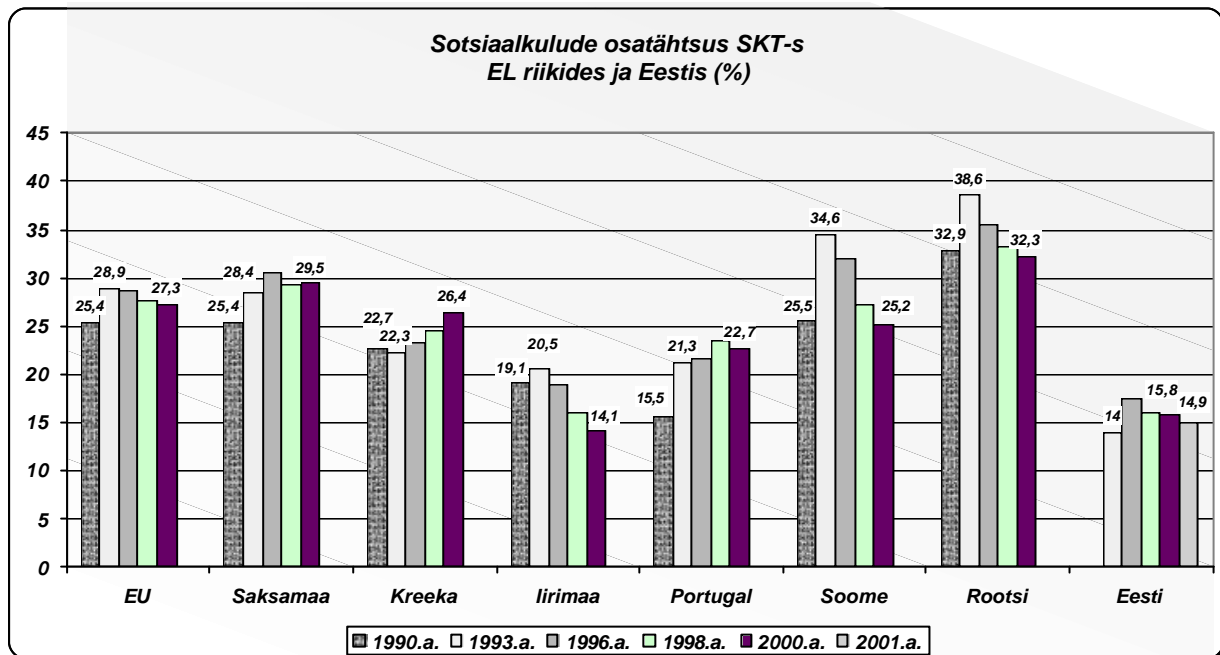

Allikas. Eesti Statistikaamet: Eesti Statistika aastaraamat. 2002. Tallinn. 2003. lk 169.

Joonis 3. Sotsiaalse kaitse kulud finantseerimise allikate järgi Eestis (2001. a-1, milj. kr)

⁶ Sotsiaalministeerium: Sotsiaalsektor arvudes 2002. Tallinn, 2002, lk. 53

Joonisel 4 on andmed esitatud võrdlevalt mõnedes Euroopa Liidu liikmesriikides ja Eestis.

Allikas: Tiia Püss, Mare Viies. Sotsiaalne konvergens ja sotsiaal-demograafilised trendid Euroopa Liidus. TTÜ Eesti Majanduse Instituut, Preprint 66, Tallinn, 2002, lk 6; Eurostat. pressemitteilung: Sozialschutz in Europa im Jahr 2000, 17/2000 - 13. Febr. 2003, S. 2); Sotsiaalministeerium: Sotsiaalsektor arvudes 2002. Tallinn, 2002, lk. 53.

Joonis 4. Sotsiaalkulude osatähtsus SKT-s mõnedes Euroopa Liidu liikmesriikides aastatel 1990-2000 ja Eestis aastatel 1993-2001 (%-s)

Näeme, et Eesti kulutused sotsiaalkaitsele on tunduvalt madalamad kui EL-i nn sidususriikides (seal on sotsiaalse sfääri arengud EL-i keskmisest tunduvalt madalamad) Iirimaa, Kreekas ja Portugalis. Samas võrdlused Saksamaa ning Eesti naabermaade Soome ja Rootsi sunnivad tõdema, et oleme oluliselt halvemas olukorras.

Siiski tuleks siinkohal küsida, kas Eesti valitsusel on piisavalt raha sotsiaalpoliitika teostamiseks? Ilmselt pole ja sellega on seletatav ka laiutav tööpuudus, sest pole töötajate ümberõppeks vajalikku ressursi. Sest teame et inimestel seda raha pole.

Eestis maksti 2002. aastal sotsiaalmaksu kokku 726 839 inimese eest, mis on viimase nelja aasta kõrgeim näitaja. Sotsiaalmaksu suurenemine viitab pensionireformi positiivsetele mõjudele – sest raha, mille enne sai kätte ilma sotsiaalmaksuta, eelistatakse nüüd maksta siiski palgana. Arvatav põhjus, miks inimesed pole maksudest kõrvale hiilimisega enam nõus, on see et neile ei arvestata pensioniosakut vastavalt nende poolt tehtud tööle. Ilmselt ka sellepärast on rekordiliselt suureks ehk 71,7 %-ni paisunud ka nende inimeste osakaal, kellele eelmise aasta eest arvestati isiksustatud sotsiaalmaksu koefitsienti (ISM) alla ühe ehk keskmise palga (so 5247 krooni).⁸

⁸ Postimees - 9.04.2003

1. aprillist 2001 kehtima hakanud pensioniseaduse muudatusega on viimasel paaril aastal kaasnenu suur riigikassaline ja koos sellega töömoraali parandav efekt. Esiteks, on tõusnud töötasult makstavate sotsiaalmaksude kogusumma. Teiseks, Eestis on aastatel 1998- 2002 vähenenu ümbrikupalkade osakaal. Soome tööministeeriumi tööbaromeetri alaste uuringu andmetel sai 2002 aastal iga kümnes küsitatud töötaja igakuiselt ümbrikupalka, seejuures 1998 aasta korraldatud küsitluse ajal kinnitasid ümbrikupalga saamist 19 % küsitluteest.⁷

Kolmandaks käsitlen noorte töötajate tulevikku, seega probleemi, kas Eestis saame rääkida 20-30. aastastest noortest kui sotsiaalsete ja infotehnoloogiliste uuenduste ühest peamisest läbiviijast? Siinkohal tuleks viidata maailma ühe juhtivama sotsioloogi Manuel Castelli⁹ ja noore Soome infotehnoloogia-filosoofi Pekka Himaneni raamatule selle kohta, et just kõige noorema arvutikasutajate põlvkonna kaudu saabki toimuma IT- ja heaoluühiskonna läbipõimumine. Seda kinnitab viimati nimetatud autorite arvates ka Soome arengulugu.

Alustada tuleks arvutite levikust Eestis ja Saksamaal, seejuures on Saksamaal pisut enam kui pooltes peredes arvuti, aga Eestis ainult igas neljandas peres. Seejuures kui Saksamaal on koduarvuteid seda rohkem mida rohkem on lapsi peres, siis Eestis on olukord vastupidine, kolme ja enama lapsega peredes on oluliselt vähem arvuteid kui Eestis keskmiselt.¹⁰

Käsitledes noorima tööjõukontingendi osa Eesti arengus, on Eesti kui EL kandidaatriigi puhul oluline vaadata, kuidas on Eesti tööhõive süsteem kookõlas Euroopa Liidu suundadega. Täpsemalt selle kohta, kuidas tõsta tööhõive määra ja anda noorele põlvkonna parimat kutsehariduslikku ettevalmistust. See on eriti oluline 20-30. aastaste noorte puhul, sest nad on sotsiaalsete ja tehnoloogiliste uuenduste peamine läbiviija.

Konkreetne sotsioloogilis-statistiline *case*-uuring tööhõive statistika alusel kinnitab, et Eesti 20-30. aastaste noorte kontingent elab ja tegutseb väga kiiresti arenevas sotsiaalses keskkonnas.¹¹ Eelkõige kinnitavad joonisel 5 esitatud hõivegruppide suurus seda tendentsi, et noored on töö ja õppimise kõrgkoolis ühitanud. Samas on suur osa noori töömaailmast kõrvale jäänud, sest nad on kas pikaajalised töötud või heitunud inimesed (kui 2001.a-l oli neid kokku 10 400 noort, siis 2002 a-l mõnevõrra vähem 9 800 noort). Arvan, et tööst kas majanduslikel (ei jätku töökohti) või muudel põhjustel (sealhulgas oskamatus professionaalset tööd teha) tööst ilmajäänud noorte suur arv on selge ohusignaal.

Kokkuvõtteks

Nii tööhõive kui ka sotsiaalse kaitse kõrge taseme hoidmine kuulub Euroopa Liidu eesmärkide hulka. Sotsiaalkaitse süsteemide reformimisel on üheks põhieesmärgiks sotsiaaltoetuste ja maksusüsteemide muutmine tööhõive-sõbralikumaks. See tähendab eelkõige eri süsteemide stiimulite kohandamist selliselt, et inimesed oleksid huvitatud töötamisest ning samal ajal oleks tagatud küllaldane sotsiaalne kaitse. Euroopa Liidu liikmesriigi sotsiaalse kaitse süsteem peab ühest küljest tagama inimese toimetuleku, teisalt aga ei tohiks pakutavad hüvitised olla kas: a)

⁷ Juha Antila and Pekka Ylöstalo. Working Life Barometer in the Baltic Countries 2002. Helsinki: Ministry of Labour Finland, p. 126-128.

⁹ Manuel Castells, Pekka Himanen. The Information Society and the Welfare State: the Finnish Model. Oxford University Press. 2002.

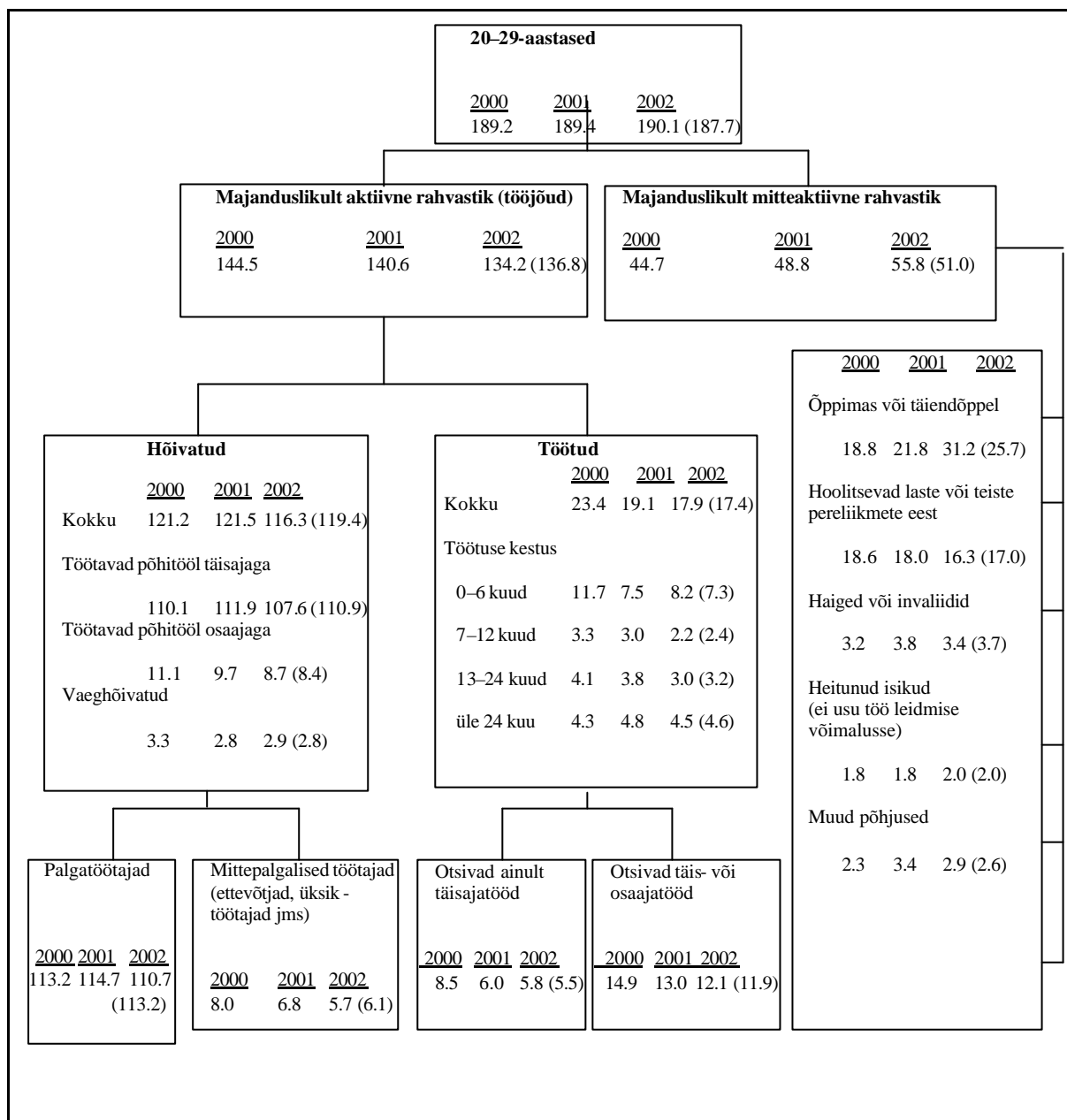
¹⁰ Im Blickpunkt: Informationsgesellschaft (Dezember 2002). Statistisches Bundesamt. Eesti andmed on saadud Eesti Statistikaameti leibkonna pidevuuringute sektorist Merle Paatsilt (aprill 2003).

¹¹ Andmed on saadud Eesti Statistikaameti leibkonna pidevuuringute sektorist Ülle Pettailt mais 2002 ja 2003.

liiga madalad, et sellega ei suudetaks töötute motiveeritust säilitada (Eesti näide) või b) sedavõrd kõrged, et tööalane motiveeritus langeb, sest töötamisel (rabamisel) polegi erilist mõtet (Saksamaa näide). Eri riikide kogemused, antud juhul Eesti ja Saksamaa pole küll hästi võrreldavad, aga kahe sarnases ajaloolises ja kultuuriruumis toimunud riigi näitel saab kinnitada, et tasakaalu leidmine majanduslike ja sotsiaalpoliitiliste eesmärkide vahel on küllaltki keerukas ülesanne.

On oluline, et Eesti sotsiaalne areng jälgiks parimaid arengutraditsioone ja Eestis elavad 20-30-aastased noored jätkaksid Soome noortega sarnaselt ja seejuures edukalt sotsiaalsete ja tehnoloogiliste uuenduste peamise läbiviija rolli. Eestis on hädavajalik tehnoloogilise uuenduste ja eelkõige infoühiskonna ülesehitamist harmoniseerida sotsiaalsete muudatustega. Kui õnnestub ühitada sotsiaalse ja infotehnoloogilise paketi ideed ja valmistada selle tegelikuks elluviimiseks ka uute nn riigimaksude pakett (sealhulgas riiklik maks kinnisvaralt, mis näiteks Lätis on sisse viidud juba kümnekond aastat tagasi), on võimalik edasi minna "järgmise Eesti" edukaks hõlmamiseks. Tänapäevaste statistiliste analüüside järgi on töömaailmast kõrvale jäänud iga kahekümnes noore põlvkonna liige, seda negatiivset olukorda tuleks tingimata muuta. Eesti riigi sekkumine võimalike uute maksude laekumisega saadud summade lisamisega selliseks sotsiaalseks tehnoloogiaks on täiesti põhjendatud. Seejuures Taani edukas tööhõivepoliitika tõestab selle väite õigsust, et maksumaksjate ühiste jõupingutustega õnnestub siseriiklikku ressursi koondada ja aastatel 1990-1997 pikaajalist töötust otsustavalt vähendada.¹²

¹² The Labour Market Reforms - A Status. ArbejdsMinisteriet (Oct 1999), 97.

* Töäjõu-uuringuga (ETU) kogutakse andmeid tööelistelt isikutelt (15–74-aastased). Enne 2002. aastat arvestati küsitletava vanuse määramisel vaid sünniaastat: tööelised on inimesed, kes uuringuaasta 1. jaanuaril olid 15–74-aastased. 2002. aastast alates arvestatakse ka sünnikuupäeva: tööelised on inimesed, kes uuringunädalal olid 15–74-aastased. Sünnikuupäeva arvestamise tõttu vanuse arvutamisel on kõik vanusrühmad alates 2002. aastast 'veidi nooremad'. Seetõttu võib mõnede vanusest sõltuvate näitajate puhul olla võrreldavuse probleeme eelmiste aastate andmetega. Käesoleval skeemil on 2002. aasta andmetele lisatud sulgudesse ka andmed, mille puhul vanus on arvatud sünniaasta järgi nagu varasematel aastatel. Märgatav erinevus on näiteks õppimise tõttu mitteaktiivsete arvus (vastavalt 31 200 ja 25 700 noort), sest 20-aastaste hulgas on õppijaid rohkem kui 29-aastaste hulgas.

Joonis 5. Eesti 20–29-aastased noored majandusliku seisundi järgi 2000. , 2001. ja 2002. aastal töäjõu-uuringute (ETU) järgi (aastakeskmise, tuhandetes)